HOTUBA YA MHE. JAJI DKT. ELIEZER MBUKI FELESHI, MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI KATIKA MAADHIMISHO YA SIKU YA SHERIA NCHINI KWENYE VIWANJA VYA CHINANGALI, DODOMA TAREHE 01 FEBRUARI, 2023

Mhe. Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania,

Mhe. Profesa Ibrahim Hamis Juma, Jaji Mkuu wa Mahakama ya Tanzania,

Mhe. Dkt. Tulia Ackson, Spika wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania,

Mhe. Dkt. Damas Daniel Ndumbaro, Waziri wa Katiba na Sheria,

Wahe. Majaji wa Mahakama ya Rufani,

Mhe. Khamis Ramadhan Abdalla, Jaji Mkuu wa Zanzibar,

Mhe. Mustapher M. Siyani, Jaji Kiongozi Mahakama Kuu ya Tanzania,

Wahe. Majaji wa Mahakama Kuu,

Wahe. Mawaziri na Manaibu Waziri,

Wahe. Majaji Wakuu Wastaafu pamoja na Majaji Wastaafu wa Mahakama ya Rufani na Mahakama Kuu,

Mhe. Dkt. Mwinyi Talib Haji, MM, Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar,

Mhe. Rosemary Staki Senyamule, Mkuu wa Mkoa wa Dodoma,

Prof. Elisante Ole Gabriel, Mtendaji Mkuu wa Mahakama,

Mhe. Wilbert Martin Chuma, Msajili Mkuu wa Mahakama,

Dkt. Laurean Ndumbaro, Katibu Mkuu, Utumishi,

HOTUBA YA MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI

Bi. Mary Gasper Makondo, Katibu Mkuu Wizara ya Katiba na Sheria na Makatibu Wakuu,

Dkt. Evarito Emmanuel Longopa, NMMS na Bw. Shaaban Ramadhan Abdalla, Naibu Mwanasheria Mkuu Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar,

Bw. Sylvester Anthony Mwakitalu, Mkurugenzi wa Mashtaka,

Dkt. Boniphace Nalija Luhende, Wakili Mkuu wa Serikali,

Mhe. Mwenyekiti wa Kamati ya Bunge ya Katiba na Sheria na Waheshimiwa Wabunge,

Bi. Angela Anatory- Kabidhi Wasii Mkuu wa Serikali,

Bw. Joseph Sebastian Pande - Naibu DPP na Bi. Sarah Duncan Mwaipopo - Naibu WMS,

Prof. Edward Gamaya Hoseah, Rais wa Chama cha Mawakili Tanganyika na Wahe. Marais na Wenyeviti wa Vyama vingine vya Kitaaluma JMAT, TAWJA, TPBA, TAMWA, TRJA na TANLAP,

Wahesh. Wasajili, na Naibu Wasajili, Watendaji wa Mahakama, Mahakimu na Mawakili wa Serikali na wa Kujitegemea,

Wakuu wa Vyombo vya Usalama,

Wahe. Viongozi wa Dini,

Ndugu Viongozi, Wakuu wa Taasisi mbalimbali na Wageni wote waalikwa,

Mabibi na Mabwana.

NAWASALIMU KWA JINA LA JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

Mheshimiwa Rais;

HOTUBA YA MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI

Awali ya yote, napenda kuchukua nafasi hii kumshukuru sana Mwenyezi Mungu, mwingi wa rehema kwa kutujalia afya njema na kutuwezesha kukutana leo katika maadhimisho haya ya Siku ya Sheria Nchini hapa Jijini Dodoma. Pili, naomba nimshukuru Mheshimiwa Jaji Mkuu kwa kunipatia fursa hii ya kusimama mbele yako na mbele ya hadhira hii kutoa salamu na hotuba fupi.

Nitumie pia fursa hii kukupongeza wewe Mhe. Rais, Makamu wa Rais, Waziri Mkuu pamoja na Viongozi wengine wote kwa kuendelea kutuongoza vyema katika kuwaletea maendeleo wananchi na hali bora ya maisha. Pia, nawapongeza Mhe. Jaji Mkuu na Mhe. Jaji Kiongozi kwa uongozi wao kwa Mahakama. Vilevile, nawapongeza Waheshimiwa Majaji wa Mahakama ya Rufani, Waheshimiwa Majaji wa Mahakama Kuu, Wasajili, Mahakimu, Watendaji na Watumishi wote wa Mahakama ya Tanzania, Mawakili wa Serikali na wa Kujitegemea pamoja na wadau wote wa Mahakama kwa utendaji kazi na ushirikiano wao. Aidha, nawapongeza sana Mhe. Spika, Naibu Spika, Wenyeviti wa Bunge na Wenyeviti wa Kamati za Bunge na Wabunge wote kwa kutekeleza vyema wajibu wa Mhimili wa Bunge katika Kutunga Sheria, kuisimamia na kuishauri Serikali.

Mheshimiwa Rais;

Kwa mwaka huu wa 2023, Wiki na Siku ya Sheria vinaongozwa na Kauli Mbiu isemayo:

HOTUBA YA MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI

"Umuhimu wa Utatuzi wa Migogoro kwa njia ya Usuluhishi katika Kukuza Uchumi Endelevu: Wajibu wa Mahakama na Wadau".

Mheshimiwa Rais;

Sisi sote tunajua na tu mashahidi kwamba Serikali unayoiongoza imedhamiria kuona migogoro inayojitokeza nchini inatatuliwa kwa njia zitakazowawezesha wadau kumaliza tofauti zao mapema na hivyo kujikita katika uzalishaji kwani migogoro si tu kwamba inatumia gharama kubwa katika utatuzi, bali, inafanya mitaji ya uwekezaji kukaa bila uzalishaji uliotarajiwa na hivyo kukwamisha maendeleo yaliyokusudiwa na kuendeleza uadui miongoni mwao.

Dhamira ya Serikali unayoiongoza inatekelezwa kupitia maboresho yanayoendelea katika sekta mbalimbali nchini yakiwemo yale yanayotekelezwa kwa viwango stahiki na Mahakama ya Tanzania chini ya Uongozi wa Mhe. Jaji Mkuu. Maboresho hayo yapo katika nyanja za sheria na rasilimali wezeshi katika maeneo ya miundombinu, fedha, watu na teknolojia.

Mheshimiwa Rais;

Nampongeza sana Mhe. Jaji Mkuu na Mahakama ya Tanzania kwa uchaguzi wa Kauli mbiu hii ambayo ndiyo imetuongoza katika maadhimisho ya Wiki ya Sheria yaliyozinduliwa mnano tarehe 22/1/2023 na Makamu wa Rais wa Jamhuri wa Muungano wa Tanzania Mhe. Dkt. Philip Isdor Mpango, na yanahitimishwa leo. Ni Kauli

HOTUBA YA MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI

Mbiu ambayo sisi wanasheria wa Serikali na wanasheria wote nchini inatukumbusha maelekezo uliyotoa mnamo tarehe 29/9/2022 wakati Ukizindua Chama cha Wanasheria wa Serikali Tanzania ambapo, pamoja na mambo mengine, ulielekeza kwamba, nanukuu:-

"...lazima wanasheria wawe makini kusikiliza migogoro na kuhakikisha inatatuliwa kabla ya kufikishwa mahakamani."

Nimefarijika kwamba, kwa wakati muafaka maelekezo hayo yameakisiwa vyema na Kauli Mbiu hiyo ambayo imetuwekea msingi sisi wanasheria, wananchi na wadau wa HAKI kuuanza mwaka wa kazi wa Mahakama wa 2023 kwa kuzingatia umuhimu wa kutatua migogoro iliyopo na itakayojitokeza kwa njia ya Usuluhishi katika Kukuza Uchumi Endelevu wa Nchi yetu ambao una uhusiano wa moja kwa moja pia na uchumi wa mtu mmoja mmoja. Hili ni takwa la msingi kwa mujibu wa Ibara ya 107A(2)(d) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Sura ya 2, Sheria ya Mwenendo wa Mashauri ya Madai, Sura ya 33, Sheria ya Usuluhishi, Sura ya 15 kwa kutaja baadhi tu kati ya sheria kadhaa wezeshi zilizopo.

Msisitizo wa utatuzi wa migogoro kwa njia mbadala na usikilizwaji wa mashauri kwa njia za kimahakama kama ulivyowekewa msingi imara kwenye sheria zetu unahitaji kuwekewa mazingira rafiki, jambo ambalo pia limekuwa likihimizwa sehemu mbalimbali duniani. Mhe. Peter Sam Shivute, Jaji Mkuu wa Mahakama ya Namibia aliwahi kuandaa

HOTUBA YA MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI

wasilisho takribani miaka tisa iliyopita ambalo alilitoa katika mji wa Livingstone nchini Zambia katika Mkutano uliowajumuisha Waheshimiwa Majaji Wakuu wa nchi za Kusini mwa Bara la Afrika uliofanyika kuanzia tarehe 2 hadi 3 Agosti, 2013. Akiongozwa na mada iliyokuwa na kichwa cha habari “A Quest for an Efficient Judicial System as a Key Towards Economic Development”. Katika kurasa za 1, 6, 8 na 9 Mhe. Jaji Mkuu Shivute alisema, ninamnukuu:-

> “In any thriving society, the rule of law remains a key aspect to the country’s ability to grow and develop. A relentlessly impartial and independent judiciary is essential for good governance and for economic development, as the fair and prompt interpretation and enforcement of economic rights will help create a climate that is conducive to our much-needed investment and growth. Without a well-enforced rule of law, investors will find it harder and riskier to invest in our economies, leaving us without the economic growth and development that our region needs. ... This deterioration in business and investment confidence relates, at its core, to several key problems which have implications for the legal system, such as the prevalence of corruption and the enforcement of contracts and protection of property rights ... In the Netherlands, for example, the judiciary encourages reconciliation and mediation mechanisms to help resolve investment and commercial disagreements.

HOTUBA YA MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI

Foreign investors gain exponentially from the dynamic number of dispute resolution mechanisms as arbitration, reconciliation and mediation bodies which may also provide remedies for these actors. Furthermore, the active roles of ADR bodies have shown to impact the judiciary positively as well. The lack of what may be perceived as a monopoly on conflict resolution by judiciaries means that the judicial system has to compete against these other bodies by maintaining and improving its own efficiency to manage cases in an appropriate manner. Hence, both the judiciary and investors are influenced positively from the functionality of ADR bodies within countries. ... Foreign investment funds, previously withheld due to a fear of slow and prejudiced judicial behaviour, now flow much more freely... as there is reassurance that independent, well-functioning courts keep check on government corruption, maintain the rule of law and ensure far swifter, more even-handed processing of contracts and litigation than before ... ".

Tafsiri isiyo rasmi kwa Kiswahili ni kwamba, ninanukuu:

"Katika jamii yoyote inayostawi, utawala wa sheria unabaki kuwa nguzo katika kukua na kuendelea kwa Taifa. Mahakama huru na thabiti ni muhimu katika utawala bora na maendeleo ya kiuchumi, kwani tafsiri adili na kwa wakati pamoja na utekelezaji wa haki za kiuchumi vitasaidia kujenga mazingira stahiki yanayohitajika sana katika uwekezaji na ukuaji

HOTUBA YA MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI

wa uchumi wetu. Bila kuwa na utawala thabiti wa sheria, wawekezaji wataona vigumu na hatarishi kuwekeza katika chumi zetu na hivyo kubaki pasipo ukuaji wa uchumi na maendeleo ambayo kanda yetu inauhitaji. .... Kudorora katika kuaminika kwenye biashara na uwekezaji kunahusiana kwa sehemu kubwa na matatizo ya msingi yanayoathiri mfumo wa kisheria, kama vile, uwepo wa vitendo vya rushwa na utekelezaji wa mikataba pamoja na kutoheshimu haki za kumiliki mali .... Uholanzi kwa mfano, Mahakama inahimiza taratibu za upatanishi na usuluhishi katika kusaidia utatuzi wa migogoro pale inapotokea kutoelewana katika uwekezaji na biashara. Wawekezaji wa kigeni wananufaika kwa sehemu kubwa kutokana na kuongezeka kwa mifumo na vyombo vya utatuzi wa migogoro kama vile usuluhishi, upatanishi na majadiliano kwani vinaweza pia kutoa nafuu stahiki kwa wadaawa. Vile vile, uwepo wa vyombo vya usuluhishi, upatanishi na majadiliano katika utatuzi wa migogoro umekuwa na hamasa chanya kwa Mahakama pia. Kutokuwepo kwa kile kinachoweza kutafsiriwa kama hodhi ya Mahakama katika utatuzi wa migogoro kunamaanisha Mahakama itapaswa kushindana na vyombo hivyo vingine kwa kudumisha na kuboresha ufanisi wake yenyewe katika kushughulikia mashauri kwa namna bora. Hivyo, Mahakama na wawekezaji wanapata hamasa kwa mtazamo chanya kutokana na

HOTUBA YA MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI

utendaji mzuri wa utatuzi wa migogoro kwa njia ya usuluhishi na upatanishi ndani ya nchi... Fedha za wawekezaji ambazo awali zilikuwa zimezuiliwa kwa hofu ya tabia ya utendaji wa polepole na wa uonevu wa kimahakama, kwa sasa zitaweza kutoka kwa uhuru zaidi .... kwani lipo hakikisho tena kuwa, uhuru na utendaji kazi bora wa Mahakama vitaendelea kudhibiti rushwa Serikalini, kudumisha utawala wa sheria na kuhakikisha utekelezaji wa haraka wa mikataba na utatuzi wa haraka wa migogoro tofauti na ilivyokuwa kabla. ..."

Mheshimiwa Rais;

Kwa bahati nzuri, wakati mataifa yanayoendelea ulimwenguni yakiwa na mwelekeo huo hapo juu, Mahakama ya Tanzania kwa upande wake, tayari inajitanabaisha vizuri kupitia Mpango Mkakati wake wa mwaka 2020/21 hadi 2024/25 katika kuhakikisha kuwa Mhimili huo unatekeleza wajibu wake kwa namna itakayosukuma mbele na kuimarisha biashara na uwekezaji nchini. Kwa mfano, katika neno la Utangulizi lililotolewa na Mhe. Profesa Ibrahim Hamis Juma, Jaji Mkuu wa Tanzania katika Mpango Mkakati huo amebainisha kuwa, ninamnukuu:

"...The modernisation of the Judiciary and the entire legal sector, builds a foundation to sustain peace, stability and unity that is conducive for trade, business and investments which will enable Tanzania to create

HOTUBA YA MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI

employment and propel the economy into middle-income status and beyond.....".

Tafsiri isiyo rasmi kwa Kiswahili ni kwamba:

"Maboresho ya Mahakama na sekta nzima ya sheria yanajenga msingi wa kudumisha amani, ambayo uimara wake na umoja ni mazingira wezeshi kwa biashara na uwekezaji vitakavyoiwezesha Tanzania kutengeneza nafasi za ajira na kuchochea uchumi wetu kuelekea uchumi wa kiwango cha kati na zaidi...".

Mheshimiwa Rais;

Ni dhahiri kwamba Mpango Mkakati wa Mahakama ya Tanzania wa Mwaka 2020/21-2024/25 na sheria zilizotungwa na au kuboreshwa ili kuweka mazingira rafiki kwa uwekezaji na biashara zikiwemo Sheria ya Usuluhishi ya mwaka 2020 na Sheria ya Uwekezaji Tanzania ya mwaka 2022 ni nyenzo muhimu katika kukua kwa uchumi wa nchi. Ni kutokana na kuwa na sheria hizo wezeshi kwa mfano, kutoka mwaka 2021 hadi Januari, 2023 Jopo la Ithibati linaloshughulikia mchakato wa kuwapata waendesha Usuluhishi, Majadiliano, Maridhiano na Upatanishi ambalo wajumbe wake ni Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Wakili Mkuu wa Serikali, Rais wa Chama cha Mawakili Tanganyika, Rais wa Taasisi ya Wasuluhishi Tanzania na Mjumbe kutoka Baraza la Taifa la Ujenzi chini ya uratibu wa Wizara ya Katiba na Sheria limekwisha waidhinisha

HOTUBA YA MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI

jumla ya Watoa Huduma za Usuluhishi, Majadiliano, Maridhiano na Upatanishi wenye sifa 494. Aidha, Ofisi yangu imeanzisha mchakato wa kupata watu wenye sifa na kuwasilisha majina yao kwenye mabaraza ya Kimataifa ya utatuzi wa migogoro ya kiuwekezaji na itakamilisha mchakato huu kwa kushirikiana na wadau wote muhimu

Mheshimiwa Rais;

Nikiwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali na Wakili Namba Moja nawiwa kukushukuru sana kwa utayari wako wa kuona Wizara ya Katiba na Sheria inapata Jengo kwa matumizi ya Kituo cha Usuluhishi Tanzania. Nayakumbuka maelekezo uliyoyatoa kwa Wizara kuhusiana na jambo hili wakati wa uzinduzi wa Chama cha Mawakili wa Serikali mnamo tarehe 29/09/2022. Jopo la Ithibati ninaloliongoza lina Imani kuwa kuanzishwa kwa Kituo cha Usuluhishi Tanzania kushughulikia migogoro ya kibiashara na uwekezaji kutafungua ukurasa mpya hivyo kuwawezesha wadaawa wenye migogoro na wanasheria kuweza kushughulikia migogoro yao na kuimaliza pasipo kulazimika kwenda kwenye mabaraza ya nje.

Pamoja na kuwapata waendesha Usuluhishi, Majadiliano, Maridhiano na Upatanishi 494 nje ya maafisa wapatanishi ambao ni Waheshimiwa Mahakimu na Majaji na wengine wachache waliopo kwa mujibu wa sheria bado idadi iliyopo ni ndogo ukilinganisha na mahitaji halisi ya nchi. Uhalisia uliopo leo ni kwamba ukiondoa

HOTUBA YA MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI

migogoro yenye asili ya madai iliyopo kwenye Mabaraza ya Ardhi na Nyumba na Mahakama za Mwanzo yapo zaidi ya mashauri 15,000 ya madai ya aina mbalimbali ambayo hayajaisha katika Mahakama za Mahakimu na zile za juu yake. Hivyo kwa mazingira haya naamini wakati umewadia wa kuboresha tena Sheria ya Mwenendo wa Madai, Sura ya 33 ili shauri la madai lipate sifa ya kusajiliwa mahakamani endapo kuna uthibitisho kwamba limepitia kwanza kwenye hatua ya usuluhishi.

Mheshimiwa Rais;

Ofisi yangu na Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali zitaendelea kusimamia vyema kwa niaba ya Serikali matakwa ya kisheria ya kutatua migogoro kwa njia ya usuluhishi. Nitaendelea kusimamia kwa karibu maelekezo uliyoyatoa tarehe 29/9/2022 kufuatia maelekezo ya awali niliyotoa mnamo tarehe 30/03/2022 kwa Watendaji Wakuu Serikalini kuwataka pamoja na mambo mengine kutoa kipaumbele cha kumaliza migogoro kwa njia ya maridhiano. Maelekezo hayo ambayo pia walipelekewa na Mhe. Katibu Mkuu Kiongozi mnamo tarehe 25/08/2022 tutaendelea kuyasimamia ipasavyo.

Nitumie nafasi hii pia kuwakumbusha watendaji Serikalini kuzingatia maelekezo hayo muhimu. Aidha, nitoe rai kwa Waheshimiwa Majaji na Mahakimu kuwa tayari kuwasilisha Ofisini kwangu kwenye Dawati linaloshughulika na utendaji kazi wa Mawakili wa Serikali kuhusu wakili yeyote wa Serikali ambaye kwa namna yoyote atathibitika kudhoofisha jitihada za Serikali na Mahakama za kutumia njia za usuluhishi

HOTUBA YA MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI

katika kutatua migogoro ili kuiishi kwa vitendo Kauli mbiu ya Siku ya Sheria Nchini kwa mwaka huu wa 2023.

Mheshimiwa Rais;

Kwa kuhitimisha, nichukue fursa hii kutoa shukrani zangu za dhati kwa kupata nafasi ya kutoa salamu pamoja na hotuba yangu katika maadhimisho haya yanayoashiria ufunguzi wa shughuli za Mahakama hapa nchini. Aidha, kwa kuwa leo ni mara ya kwanza kukutana katika hadhara kubwa kwa mwaka huu, naomba nichukue fursa hii kuwatakia Watanzania na wadau wetu heri na fanaka kwa mwaka 2023.

Ninawashukuru kwa kunisikiliza. JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA...

Jaji Dkt. Eliezer Mbuki Feleshi (Mb.),
MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI
01 Februari, 2023

HOTUBA YA MWANASHERIA MKUU WA SERIKALI